

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-М И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ
ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА
И ПРАВИТЕЛЬСТВА КЪБР

1924 ГЪЭ ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКИ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

ПСАМЪЭ

№105 (24.387) • 2022 гъэм фокладэм (сентябрым) и 3, щэбэт • Тхъэмахуэм щэ къыдоки • И уасэр зы тумэнщ •

КЪБР-М И ІТАШХЪЭМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ, ПАРЛАМЕНТЫМ Я ПРЕСС-ІУХУЩІАПІЛЭХЭМ КЪЫЗЭРАТАМКІЭ

Гундэлэндэсхэм ядегъэлъапІэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Іташхъэ КІуэкІуэ Казбек хэтащ Гундэлэн къуажэм дэт, Доттуев Ахъмэт и цІэр зезыхъэ курит еджапІэ №1-м гъэ еджэгъуэщІэм ирихъэлІуэ къыщызэрагъэлпэща гурІэ-гъуэ зэлүщІэм.

КІУЭКІУЭ Казбек еджапІэм къыщызэхуэса сабийхэм, абыхэм я адэ-анэхэм, егъэджакІуэхэмрэ гъэсаклуэхэмрэ Къэбэрдей-Балъкъэрым и къэралыгъуэр илъэси 100 зэрырикъумрэ ЩІэныгъэм и махуэмкІэ ехъуэхуаш, гъэ еджэгъуэщІэр къадэхуэну, ехъулІэныгъэфІхэр яІуэ ар кърахъэлІуэ зэригуапэр къыхигъэщІащ. «Мы къуажэр адрей жылэхэм сыт цыгыуи нэхъ хызо-лъагъукІ, мыбы пщІэрэ хъэ-тыррэ зІлэ цыху гъэщІэ-гъуэнхэр щопсэу. Ар ауз сьтми жьсІэркъым - мы къуажэм щыщу зы анагъуэ-къым сиІыхур, зы лъапк-къым си нэлүасэр. Фи жылэр ефІакІуэну, мамырыгъэрэ зэгурылуэрэ дэлъыну си гуапэщ», - жилащ КІуэкІуэ Казбек.

Апхуэдэу КЪБР-М и Іташхъэм къызэхуэсахэм лъапк

зэгурылуэныгъэм и мыхъэ-нэми и гугъу яхуищІащ. «Илъэсищэ хуэдизкІэ узэлэ-бэкІыжмэ, ди нэхъыжхэр зэдэпсэуну, зэгъунэгъуну, зэгъусэну унафэ къызэдэщІа-уэ щытыгъащ. Фэрэ дэрэ дрищыхъэтщ абы щыгъуэ ящІа унафэм нобэми пщІэ зэрІлэм, къыхаха гъуэгури пэжу зэрыщытым. Адыгъ-хэмрэ балъкъэрхэмрэ дызэ-рызэкъуэувам ди щэнхаб-зэмрэ ди бзэмрэ тхъумэну, ди жылагъуэ зэхэтыкІэм зедгъэужьыну, ди экономикэ псэукІэм зедгъэлэтыну Іэмал къыдитащ. Сэ зымащІекІи

шэч къытесхъэркъым илъэ-си 100 ипэкІэ ди нэхъыжхэм къащта унафэр зэрымыкы-тэнум, дызэрызэгъэдэс илъэсищэ бжыгъэхэм къыт-халъха зэкъуэш зэхушыты-кІэхэр къызэрымытІэсхъэ-нум. Къэралыгъуэ дилэ зэ-рыхъуам и фыгъэкІэ ди лъапкыщхъэр дохъумэ, дя-пекІи абыхэм зэрызедгъуэ-жынынум дыхушІэкъунуш», - жилащ КІуэкІуэм.

Апхуэдэу еджапІэр зэрызэ-рагъэлпэщІащ УФ-М и Президент Путин Владимир къыхилъха унафэхэм къы-зэрыхэклар КІуэкІуэм и пса-

лъэмакъым къыщыхигъэ-щІащ. «ЕджапІэхэр зэгъэ-пщыжыным, зыхуей хуэгъэ-зэным ехълауэ лажъэ къэрал программэхэм Іэмал къыдат ди сабийхэр зыщІэс, кхъахэ хъуа унэхэр къэд-гъэщІэрэщІэжынымкІэ. Сабий мин 20 здэкІуэ апхуэдэ еджапІэхэм ящыщу Іуащ-хъэмахуэ щыналъэм щы-Іэхэм 2024 гъэ пщІондэ ухуэ-ныгъэ лэжыгъэхэр щед-гъэклуэкІыну икІи ахэр зэфІэдгъэкІыну ди гугъэщ. Программэм ипкы иткІэ Терскол къуажэм еджа-пІэщІи щыдухуэну Іэмал дилэ хъуаш. Егъэджэныгъэр ирагъэфІэкІуэну къыхалъ-хъэ сыт хуэдэ жэрдэмри дэ-тыгъынуш», - ядгъуэщІащ Іташхъэр и гупсысэхэмкІэ гурІэ-гъуэ зэлүщІэм къыхы-лэхэм.

Щыналъэм и Іташхъэм сабий 300-м щІигъу зыщІэс еджапІэр къыплъыхъащ. НобэкІэ ар зыхуей зэрыхуэ-зам шэч хэлъыжкъым: еджа-пІэм и щхъэр, бжэхэмрэ щхъэгъубжэхэмрэ зэрэхъуэ-кІащ, пэшхэм я лъэгу шар кърахри, щІэ ирадзыжащ, уэздыгъэ зэрыкІуэ клас-хэр, бжамыи хэр щІлэуэ щІа-шэжащ, унэ кІуэщІ блынхэр зэрэхъащ, техникэщІэхэр щІагъэуащ. Апхуэдэу еджа-пІэм и хурягъэкІэ жыгхэр щыхасаш, уэздыгъэ пкъо-хэмрэ тетІысхъэлпэхэмрэ ща-гъэуащ, еджапІэ пщІанІэм къыдыжхэмрэ дэкІымырэ зэрыкІэлъыплъыну Іэмэпсы-мэхэри трагъэуащ.

Къэралыгъуэр илъэсищэ щрикъум ирихъэлІуэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Къэралыгъуэм и махуэм, илъэси 100 ар зэрыри-къум и щыхыкІэ, КЪБР-М и Іташхъэ КІуэкІуэ Казбек дамыгъэ лъапІэхэмкІэ игъэпэжащ щыналъэм и зыужыныгъэм илъэс куэд хъуауэ хэлъыфыхы цыху 50-м нэблагъэ.

Абы теухуа зэлүщІэр къыщызэлүихым, КІуэкІуэ Казбек къыхигъэщІащ блэкІа лІэщыгъуэм и 20 гъэхэм Урысей Федерациэм хэту адыгъэхэмрэ балъкъэрхэмрэ лъапкы къэралыгъуэ зэрагъуэ-там ди тхыдэм дежкІэ мыхъэншхуэ зэрІлар, цыхухэм я зыужыныгъэм, иджырей Къэбэр-дей-Балъкъэрыр зэфІэуэвэнэм лъэбакъуэфІ ар зэрыхуэхуэр.

- Куэд дэмыкІуэ, фокІадэм и 10-м, дгъэлъэлэ-нуш республикэр къызэрыуэхурэ илъэси 100 зэрырикъур, - жилащ КЪБР-М и Іташхъэм. - А гъуэгуанэм Іуэхугъуэшхуэхэр къызэщІеубыдэ, лыхъужыгъэкІэ, щІлэблэхэм я гуащІэдэкІ къаб-зэкІэ гъэнщІауэ. Экономикэ, щІэныгъэ, щэнха-бзэ я лъэныкыуэкІэ ехъулІэныгъэфІхэр зыІэ-рыдгъэхъащ, цыхухэм я псэукІэр ефІакІуэным зэпымыуэ гулытэ иІащ. Нобэ мы пашым щІлэсщІ ди аджэхэр зытета хабзэфІхэм, я зэфІэ-кІым пызыщэхэр, ди лъахэр, Урысей псор ефІэ-кІуэным зи гуащІэ езыхъэллэхэр. Дэтхэнэми щхъэж и ІэщІагъэ, лэжыгъэ и Іэжщ, ауэ псоми я зэхуэдэ щэныр къыхаха гъуэгуэм пэжу зэрыте-тырщ.

КЪБР-М и Іташхъэм жилащ УФ-М и Презид-ент Путин Владимир и унафэкІэ, Украинэм щекІуэкІ Іуэхухэм лыгъэ яхэлъу я къалэн зэрыща-гъэзэщІам папщІэ, Лпыжужыгъэм и орденыр Чирвэ Евгений къызэрыхуагъэфІащ (езым гупыж ищІри, абы кІуащ). Жуковым и медалыр иратащ дзэм къулыкту щызыщІэхэу Гъубжокъуэ Рустамрэ Балъкъыз Исламрэ. Апхуэдэуи УФ-М и Президентым и унафэкІэ, щІэныгъэм зегъэ-жыным илъэс куэд хъуауэ хэлъхъэныгъэ зэры-хуищІым папщІэ, «Урысей Федерациэм щыхы зІлэ и эколог» цІэ лъапІэр хуагъэфІащ Бгыльэ щІыплэхэм я экологиемкІэ институтым и уна-фэщІ Тембот Фатіимэт. Бзылхугъэм УФ-М и Президент Путин Владимир КІуэкІуэ Казбеки фыщІэ яхуищІу къэпсэлъащ икІи къыхигъэ-щІащ щІыуэпсыр хъумэным мы зэманым къэ-рал унафэщІэхэм гулытгъэхуэ зэрыхуащІыр зэ-ригуапэр.

Къэрал дамыгъэ лъагъэхэмрэ цІэ лъапІэхэмрэ хуагъэфІащ республикэм и дохутырхэм, щэнхабзэ лэжыкІуэхэм, егъэджакІуэхэмрэ щІэ-ныгъэллэхэмрэ, социальнэ лэжыкІуэхэм, спор-тым, мэкъумэным, туризмэм ехъулІэныгъэ къыщызэгъэлъагъуэхэм.

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и паш-хэм щІлэ фыщІлэхэм папщІэ» орденхэр КЪБР-М и Іташхъэм яритащ «КЪБР-М и муниципальнэ щыналъэхэм я совет» зэгъуэхъуэ и унафэщІ Маслов Николайрэ къэрал лэжыкІуэ Туменов Мурадиррэ.

- Муниципальнэ щыналъэхэм къабгъэдэкІуэ ди республикэ унафэщІэхэм фыщІлэ яхуэсщІыну сыхуейт. Къэбэрдей-Балъкъэрым и илъэси 100-м ирихъэлІуэ республикэ псом щекІуэкІ Іуэхухэм уи гур хамыгъахъуэу къанэркъым: гъуэгухэр зэрагъэлпэщІащ, ІуэхушІапІэхэр зы-хуей хуагъазэ. КъыхэгъэщІыпхъэщ, ди къала-щхъэм и мызакъуэу, районхэм я школхэри сабий гъэсапІэхэри зэгъэлпэщыжыным зэуІуу нобэ зэ-релэжыр. Дышдогугъ ІуэхуфІхэр абы къытху-дэкІуэну, - жилащ Маслов Николай.

ЗэлүщІэм и клэм КІуэкІуэ Казбек зэхуашэса-хэм захуигъазэу дыщІыгуащ: «Псалъэ нэхъ гуа-пэ дыдэхэр дэтхэнэми фи гуащІэкІэ къэвлэ-жащ. Фызылэрыт ІэнатІэм ехъулІэныгъэхуэ-хэр къыщывогъэлъагъуэ, нэхъыщхъэрэщи, фи къалэнхэр гудзакъэ филуэ фогъэзэщІлэ. Абы щхъэкІэ фыщІлэ фхузошІ. Апхуэдэ Іуэху бгъэ-дыхъэкІэ псоми дІлэмэ, адэкІэ гугъуехъ хэмыту зыдыжыфынуш, ди Къэбэрдей-Балъкъэр щыналъэр едгъэфІэкІуэныр къыдэхуэлІуэнуш. Урысей Федерациэм и Президентми Прави-тельствэми фыщІлэ яхудошІ, зэпымыуэ гу-лытэ къызэрытхуащІым, дэлэпыкыуэгъуэ къызэ-рытхуэхъум папщІащ. Абы мыхъэншхуэ иІэщ. Сынывохъуэхуэ республикэм и махуэмкІэ, къыфхуагъэфІащ дамыгъэхэмкІэ, фи Іуэхухэр ефІакІуэну, узыншагъэ фІліну си гуапэщ».

БАГЪЭТЫР Луизэ.

Чёрнэ Речкэ къуажэм щы-зэрагъэлпэщІащ курит школым (еджакІуэ 420-рэ щІоухуэ) и бжэхэр ЩІэны-гъэм и махуэм къызэлүахы-жащ.

А ІУЭХУМ хэтащ КЪБР-М и Парламентым и УнафэщІ Егоровэ Татьяна, Аруан районым и щыплэ адми-нистрациэм и Іташхъэм и къалэнхэр зыгъэзэщІэ Ажий Валерэ, Аруан райо-ным и щыплэ самоуправ-ленэм и Іташхъэ КІуэ Валерэ, Чёрнэ Речкэ къуа-жэм и Іташхъэ Вэрылі Ти-мур, жылэдэсхэр.

- Нобэрей махуэшхуэр егъэджэныгъэ ІэнатІэм ехъэ-ла псоми ягъэлъапІэ - са-бий гъэсапІэхэм щегъэжъауэ еджапІэ нэхъыщхъэхэм щы-щІлэкІыжу. Ауэ мы махуэм гулытэ нэхъыбэр зейр школ-раш, - жилащ Егоровэ Та-тьяна. - Абы и щхъэусыгъуэ-ри гурылуэгъуэу къысшохъу. Школым щыдгъакулэ илъэс-хэрщ нэхъ гукыинэж хур. Цыхум и акылыр зэтоувэ, и зэфІэкІхэр, зэчийхэр къы-зыкъуех. ЩІэныгъэм и ма-хуэр школакІуэми ар езы-гъаджэми я махуэшхуэщ. ЕгъэджакІуэхэм я дежкІэ ар я къэхутэныгъэщІлэхэм щы-щІлэдзэ лъэхъэнэщ, школыр къэзылухынухэм я дежкІэ - гъэ еджэгъуэм ІэщІагъэ яхуэ-хъунур щызэхэкІщ, - жилащ Егоровэм.

Абы щхъэхуэу захуигъэзэщ япэу школым кІуэ ныбжы-щІлэхэм: - Япэ классым щІлэтыс-хъэхэм я дежкІэ мы махуэр

Школым и бжэхэр къызэлүахыж

темыпыІуэ зыпэлпэ Іуэхуш. Нобэ школым япэу зыщыво-гъэгуагъэ, фи егъэджакІуэ-хэр зывогъэщІыху, фи япэ уэзджынэр къеуэнуш, ап-хуэдэуи ныбжыгъуэ цыкІухэр мыбдеж щызэвгъэгъуэты-нуш. Шэч хэмылыу, школ илъэхэсхэм егугъун, ар къару зыхэпллэхъэн хуейш. ЩІэ-ныгъэм фыхуэпабгъэмэ, адэкІэ ехъулІэныгъэшхуэхэр фІлінуш, фызыщІлэхуэсп-хэр зэвгъэхуэлІэфынуш. АбыкІэ дэлэпыкыуэгъуэ къыф-хуэхуэнуш фи адэ-анэхэри егъэджакІуэхэри. ИкыуекІэ мыхъэншхуэ иІэщ ди къэра-лышхуэм, ди лъахэ дэхэм хуэфашэ цыху къыфхэкІы-ным. Араш гъэ еджэгъуэ-щІлэм мыпхуэдэ гулытэ хэха щІлІэр, Урысей Федерациэм-рэ Къэбэрдей-Балъкъэрым-рэ я къэрал ныпхэр къэ-Іэтыныр махуэшхуэм и лъабжъэу щыщытыр. Егъэ-джэныгъэ ІэнатІэм зегъэ-жыным ехъэллауэ мы зэ-маным икыуекІэ Іуэху куэд зэфІагъэкІ. Фи школыр абы и щалхъуэу къызолытэ, зы-хуей хуэгъэзэуэ нобэ абы и бжэхэр щІэрыщІлэу къызэлү-дохыжри. Иджырей мардэ-хэм тету къызэгъэлпэща еджапІэр сэлэп хуэхъуну къызолытэ нэхъ тыншу щІэныгъэ зэвгъэгъуэтыным, - жилащ Егоровэм.

Ар къызэхуэсахэм ехъуэ-хуащ Къэбэрдей-Балъ-

къэрым и Къэралыгъуэм и махуэмкІэ.

Ажий Валерэ республикэ унафэщІхэм, ухуакІуэхэм, иджырей мардэхэм тету школыр зэгъэлпэщыжыным елэжъа псоми фыщІлэ яхуищІащ. Къызэхуэсахэм ар ЩІэныгъэм и махуэмкІэ ехъуэхуащ, гъэ еджэгъуэр къайхуэлІуэну зэригуапэр къыхигъэщІащ. Хъуэхуэ пса-лэхэр жалащ КІуэ Валерэ-рэ курит еджапІэм и уна-фэщІ Шыд Фатіимэрэ.

Гъэ еджэгъуэщІэр зэры-щІлэдзэ хабзэ нэхъыщхъэ-хэм ящыщу япэ классым кІуэхэмрэ 11-нэ классыр къэзылухынухэмрэ уэзджы-

нэр кърагъэуащ.

ИужькІэ Егоровэ Татьяна школ пэшхэм зыщІлпы-хъащ, егъэджакІуэхэмрэ ныбжыщІлэхэмрэ епсэлъащ.

Аруан районым егъэджэ-ныгъэмкІэ и управленэм и унафэщІым и къалэнхэр зыгъэзэщІэ Жъанэ Заурбэч ар щигъэгъуэзэщІащ курит школыр 1980 гъэм яхуауэ зэрыщытам икІи еджапІэр зэгъэлпэщыжыныр «Школ-хэр егъэфІэкІуэн» проек-тым хыхъуэ 2022 гъэм зэ-рырагъэкІуэкІам. Къыщы-нэмыщІауэ, школакІуэхэр зэреджэну тхылъхэмкІэ проценти 100-кІэ къызэра-гъэлпэщІащ.

КЪБР-м и Ізташхъэ КІуэкІуэ Казбек республикэм и Къэралыгъуэм и махуэм илэ къыхуэу яхуэзащ хъыбарегъащІэ Іуэху-щІапІэхэм я унафэщІхэм. Къэбэрдей-Балъкъэрыр и илгъэ-сищэм зэрырихъэллэм, тхыдэм къыхыщыж Іуэхугъуэ пыхыкІа-хэм, нобэ хэгъэгум илэ социально-экономикэ щытыкІэм, нэгъуэщІхэм ятеухуа улщІэ-хэмкІэ УнафэщІым зыхуагъэ-защ «Адыгэ псалъэ», «Заман», «Кабардино-Балкарская правда» газетхэм я редактор нэхъыщхъэхуэ Жыласэ Заурбэч, Конаков Хъэсэн, Бжъахуэ Ранетэ, «1 КЪБР» щыпІэ телеканалым и унафэщІ Конаревэ Наталье, «Къэбэрдей-Балъкъэр» ВГТРК-м и унафэщІым и къуэдзэ Суйдым Беслъэн сымэ.

ЗэлушцІэм и пэщІэдзэм КІуэкІуэ Казбек жиаш республикэм и махуэм, илгъэсищэ юбилейм, ирихъэллэу газетхэм, телевиденэхэм я унафэщІхэм зыкыхуагъэзэну гупыж зрашар зэригуанэр, иригъэкІуэкІ лэжыгъэм тепсэлъыхыну сыт щыгъуи зэрыхъэзырыр.

Жыласэ Заурбэч: - *Мы махуэхэм Іуэху дахэ къытпэщылъщ, ди республикэр илгъэси 100 ирокъу. Ізташхъэм дежкІэ сыт хуэдэ мыхъэнэ илэ абы?*

КІуэкІуэ Казбек: - Илгъэсищэр республикэм къыкІуа гъуэгум ущриплъэж пІалгъэ хъащ. Ізташхъэм дежкІэ илэ мыхъэнэр къапщтэмэ, си щхъэкІэ нэхъыщхъэу къэслъытэр лъахэм ис цыыхуэм я шынагуэншагъэмрэ зыужыныгъэмрэх. Къэралым сытым дежи япэ иригъэщыр и цыыхуэр шынагуэншуа игъэпсунырщ. Къэбэрдей-Балъкъэрми къэралыгъуэ щхъэхуэ илэу шыщыткІэ, нэхъыбэу зытригъащІэр аращ, псом хуэмидэу дызыхъэпсуэкі лъэхъэнэм а Іуэхум мыхъэнэшхуэ илэщ.

Зыужыныгъэм и гугъу пщІымэ, а илгъэсищэм къриуыдэу псэуекІэ-экономикэ я лъэныкыуэ-кІэ хуабжы ефІэкуащ ди лъахэм абы ис лъэпкъхэм я Іуэхуэр. Илгъэсищэм къриуыдэу уи хабзэхэр пхъумэжу, дуней псом ухъмышыпсыхуэ укъэгъуэгуркІуэныр куэд и уасэщ. Дэ апхуэдэ Іэмал къэралым къытхуэригъэпэщІкІэрэ, дэ бээр, хабээр, КонститудекІэ щІэгъэбыдауэ, тхъумэжу дыкхъогъуэгуркІуэ. Сыт къэралыгъуэр зищІысыр? Ар укышталъхуа лъахэм уи лъэпкъ хабзэхэмрэ щхъэхуэныгъэхэмрэ пхъумэжу уисынырщ, Урысей къэралыгъуэшхуэм зы унагъуэ хуэдэу укыдэгъуэгуркІуэнырщ.

Конаков Хъэсэн: - *БлэкІам урилпэжмэ, лъэхъэнэ зэхуэмидэхэм ди республикэм и унафэр зылэщІапІэхэм тхыдэм щабудыда уыпІэм теухуауэ сыт къыджеплэн?*

КІуэкІуэ Казбек: - Сэ жыслэ-фынур зыщ - а илгъэсищэм къриуыдэу Къэбэрдей-Балъкъэрим и унафэщІушытахэм зэман тынш зэи къахуиуакъым. Республикэр щызэфІэувам деж къыщыщІэбдзэмэ, Къалмык БетІал и лъэхъэнэр гугъуащ, къалэн къы-зэрымыкІуэ куэд и пщэ къы-дэхуащ. Лъэпкъым и щхъэ-хуэныгъэхэр ихъумэжын, адэкіи зиужын папщІэ, ди лъахэр лъэпкъ автономиеу щытыныр хэкІыпІэу къылъытэу ар зэрыпхыгъэкІыфар куэд и уасэщ. Абы щыгъуэ зэманыр зыхуэдэм тепщІыкымэ, ар Іуэху къызырыгъэкІтэкъым.

Мэлбахуэм деж укъэсмэ, ари гугъуэхъкІэ гъэнщІа лъэхъэнэщ зыхиубыдар. Къэбэрдей-Балъкъэрим и тхыдэ напэкуащІхэм къыхыщыж гувзэвгъуэщ балъкъэр лъэпкъыр и хэкум зэрырагъэлэхуэлар. Тимборэ ныбжкІи щІалэу и къулыкъум теува къудейуэ, балъкъэр лъэпкъыр и хэкуж къэлэпхуэжыным пыщІа гугъуэхэ псори и пщэм къыдэхуащ. Ар экономикэ, политикэ Іуэху ирехуэ, Мэлбахуэр пэлэ-щаш а пщэрыл псоми. Абы и тетыгъуэм республикэм и ІэнатІэ куэдым фІыуэ зауужащ, цыыхуэм я псэуекІэр ефІэкуащ.

Елисеев Евгениы тыншыпІэ

КІУЭКІУЭ Казбек:

Уи хабзэхэр пхъумэжу укъэгъуэгуркІуэныр куэд и уасэщ

ихуауэ пхужылэнукъым. Псоми фощІэж Совет Союзым и лъэ-лъэжыгъуэмрэ Зэхуэақыныгъэ лъэхъэнэмрэ къэралыр къы-зыпхыкІа гугъуэхъэр. Сыт хуэ-диз бэлых хэмьтамы, къииныш-хуэ къыхымыкІуэ абыи хуээфІэ-кІащ щытыкІэ зэплэзэрят иухуэн.

КІуэкІуэ Валерэ и тетыгъуэри къэрал къутэжыгъуэм ирихъэ-лІат. Демократие нэпцІыр дунейм шытепщэ хъуати, узрикуэ-ну лъагъуэр къыхапхыну гугъут. Ауэ, итІани, ди адэжхэм къыха-ха гъуэгур - Урысейм и жъауэм щІэту адэкіи псэунур, зэпэщІу-вэныгъэ къэмыгъэхуэныр - еху-лІэныгъэм ухуэзышэу зэрыщы-тыр цыыхубэм хъэкэ ящыщІыныр яхуээфІэкІащ ди нэхъыжхэм. Зым и дежкіи щэхуыкым а лъэ-хъэнэм ди гъунэгъу шынальэхэм щекІуэкІа зэрыхъэзыр. Ауэ КІуэкІуэ Валерэ, абы зэман зэхуэмыдэхэм къыдэлэжхъэхуэ Черкесов Георгий, Чеченов Хъусен сымэ я фІыгъэкІэ, дэ хэщІыны-гъэ димылэу зэман гугъур къы-зэднэкІыфащ.

Республикэр Къанокъуэ Арсен и унафэ щыщІэтам, сэ сызэр-еплъымкІэ, дунейпсо мыхъэнэ зилэ гугъуэхэ къэунэхуар. 2005 гъэм, Арсен и къулыкъум пэры-хъа къудейуэ, бзаджащІэхэр Нал-шык къытеуауэ зэрыщытар фощІэж. А псори бгъэужыкхъуэ, экономикэр къэплэтыжыныр тынштэкъым.

Къапщтэмэ, а 2000 гъэхэр дунейпсо терроризмэм зыщыужхъа лъэхъэнэт, Кавказ Ищхъэрэр тегушхуэгуафІэ къащІат, иху-реягъкІэ зауэ щекІуэкІырт. А лъэ-хъэнэрщ КІуэкІуэ Юрэ и теты-гъуэри зрихъэллар. Абыи и ээфІэкіи къаруи хилъхъащ ма-мырыгъэр щыгъэлэным, зегуры-луэныгъэр ди лъахэм шытепщэу щытыным.

Нэхъыщхъэу къыхэзгъэщынар зыщ - сыт хуэдиз гугъуэхэ къэралми хэгъэгуми щемыкІуэкла-ми, ди унафэщІхэм я фІыгъэкІэ хэщІыныгъэхуэ димылэурэ ды-къыкІащ щытыкІэ гугъуэхэм. А зэ-плэзэртыныгъэр хъума хъуным, дауи, я фІыгъэ хэлът мыбы ис лъэпкъхэм, абыхэм я Іуацгакым.

Суйдым Беслъэн: - *БлэкІа лэщІыгъуэр тхыдэм къыхъэнэ Іуэхугъуэ куэдкІэ гъэнщІауэ щы-тащ. Ауэ, дэ зэрытщІэгъэщ, тхы-дэм къытригъазурэ макІуэ. Абы къыкІрэ зы лъэхъэнэ къызэд-нэклауэ, Къэбэрдей-Балъкъэрим и зыужыныгъэм и лъэхъэнэщІэ дыхъбакъуэу?*

КІуэкІуэ Казбек: - Къэбэрдей-Балъкъэрим и илгъэсищэ гъуэ-гуанэр дигу къэдгъэкІыжащ, пэжщ, къыдэхуэлар куэдщ. Ауэ

нобэ, иджырей технологиие Іэмал-хэм я лъэхъэнэм, дунейм псынщІэу зехуэуж, экономикэм псынщІэу зеужэ. Дэри абы иужэ щхъэхуэхэр къыпхуэгъэу. Сэ къэсщІэну сыхуейт, сыт хуэдэу ирихъэллэ Къэбэрдей-Балъкъэ-рыр илгъэсищэм?

КІуэкІуэ Казбек: - Псом япэра-уэ, ди нэхъыжхэм я гуащІэрэ къарукІэ тхуахуа, тхуахъума ре-спубликэр зэплэзэрты ирихъэ-лІащ зи гугъу пщІы ІуэхуфІым. Нобэрэ ехуэлуэныгъэхэм уакъы-теувылэмэ, хэгъэгум шагъэзащІэ лъэпкъ проектхэмкІэ дызэлэж-хэм сытепсэлъыхынырщ. Сэ нэхэ пасэуи жылащ, илгъэсищэм зэрызыхуэдгъэхъэзырар ухуэны-гъэщІэхэмрэ гъуэгущІэхэмрэ къызелуыным я закъуэктым, атІэ къалэн зыхуэдгъэуыжат бюджет-финанс Іуэхур лъэ бы-дэкіэ гъуэвыныр. Зым и дежкіи щэхуакъым 2018 гъэм республи-кэм къэрал щыыхуэшхуэ зэрыте-лъяр, езым и хэхуэр щІагъуэу зэрыщымытар. КІэщІу жыпІэмэ, и хэхуэм нэхърэ телъ цыыхуэр нэхъыбэт. Зыужыныгъэм и гугъу пщІын ипэкіэ мис а щытыкІэм икІэщІыпІэкіэ зегъэхуэжып-хъэт, цыыхуэм къахъэхуэр нэ-хъыбэ щІыныр Іэмал зимылэт. Иджы мы дызэрят илгъэсым бюджетыр хуэдиткІэ нэхъыбэ хуащ, 2022 гъэм и кІэухым ар сом мелард 62 - 63-рэ хъуну худо-гъэфащ, республикэм езым и хэхуэр сом мелард 14-м нэс дэд-гъэкІуеину ди мурадщ. Нэхэ гурылэгуафІэу жыслэнщи, бю-джетыр зэпэщІу щытмэ, сымад-жэ хэлъхъэр пщІэншэу хуш-хуэкіэ къызэдгъэпэщІыфынуш, нэхъапэм абыхэм яхухэтхыр сом мелуани 180-уэ щытамы, иджы ар сом мелуан 600 мэхуэ. Улахуэр иджыри зыхуей хуэдгъэзакъым. Егъэджакуэхэмрэ гъэсакІуэ-хэмрэ я улахуэр проценти 10-кІэ хэхуэун хуейщ илгъэсым и кІэ-ухым. Ди гуапэ зэрыхъуши, бю-джет-финанс ухуэкІэр нэхэ зэ-плэзэрят мэхуэри, дяпэкіэ Іэмал нэхъыбэ дилэнущ псэуекІэр егъэ-фІэкуэным ахъшэ нэхъыбэ хуэ-дунэтІыну.

Экономикэм еужырэкіуэ зи-ужын папщІэ, пщэдэи фабрикэ-кэхэр, заводхэр къызелутыу, лэжыгъэ ІэнатІэхэр мин бжы-гъэкІэрэ дилэну ди къару къи-мыхъми, хъарзыну хэдгъахуэ зэпытщ. Нэхъыщхъэраши, Іэма-лыфІхэр дилэ хуащ. Цыыхуэм я щхъэ Іуэху зэрахуэжынымкІэ дэлэпыкыуэгъуэ дохуф. Къэрал-ми хэгъэгуми щыщІыгъэ хэкІыпІэ-хэр шэрыуэу къыдогъэсэбэп.

Сэ сызэрелпымкІэ, экономи-кэм зэрызыужын Іэмэпсымэхэр зэтеула хуащи, абы фІы куэд къыпэкуэнущ, иджыпстуи къы-покуэ.

Конаревэ Наталье: - *Републи-кэм и унафэщІу узэрелпэжыа илгъэсищым къриуыдэу сыт нэхэ уигу къинэжар? Нэхэ гугъуу, нэхэ гъэщІэгъуэну сытым ури-хъэллэ?*

КІуэкІуэ Казбек: - Лэжыгъэр зэрыщыту къапщтэмэ, гъэщІэ-гъуэнщ. Гугъу хэтар сыт жып-Іэмэ, ар коронавирис уз зэрыщІа-лэм зыщІубгъуа лъэхъэнэра-гъэнщ. Пщэдэи кэхъунур сыту пІэрэ жыпІэу ущыхэгупсысыхэ щытыкІэт ар. КърикуэнкІэ хуэ-нур зэрумыщІэрат гугъу узэы-гъэхъри. Тынштэкъым махуэм яшхынар махуэм къызылэжэ цыыхуэр унэм дэубыда зэры-хъуам уккІыныуи. Цыыхур шхэн щхъэкІэ, лэжъэн хуейт.

Ауэ нэхъыщхъэу цыыхуэм я узыншагъэр хъумэныр, я гъа-щІэр къегъэзыныр къызыгъэпэ-щын хуейти, мис ар къы-зэрымыкІуэт. Пэжщ, федера-лнэ дэлэпыкыуныгъэм и лыхъу-жыгъэ ахъэлъу госпиталым щІэта дохутырхэм я фІыгъэкІэ дэ а гугъуэхъыр къызднэкІыфащ. Экономикэр къызырэзтэдмы-гъуэуылэным иужэ дитащ.

Нобэ быдэу жыслэфынуш зы-ужыныгъэ гъуэгум лъэ быдэкіэ дызэрятетыр. Уеблэмэ, ди хъур-еягъкІэ къагъэува санкцэхэм емы-лэтытауэ, ди Іуэху докІ. Дэ ахэр лъэпоощхъэпо къытхуэхъуркъым, ІэмалыщІэхэр къытхуэлэуах мы-хъумэ.

Жыласэ Заурбэч: - *Зи гугъу пщІым къыпысщІэу сыщІэупщІэ-нут. Пэжу, блэкІа илгъэ зыбжа-нэм гугъуэхэ мымащІэхэр щы-лащ. ЯпэщІыкІэ коронавирисым дыпэщІэтащ, иджы санкцэхэр къыкыуэкІащ. Экономикэм и лъэр щІэмыхуным, жылагъуэ-политикэ зэплэзэртыныгъэр зэ-тепыгъэным къару нэхъыщхъэ хуэхъур сыт?*

КІуэкІуэ Казбек: - Япэрауэ, жылагъуэ-политикэ зэплэзэрты-ныгъэм сэбэп хуэхъур, республи-кэм и мызакъуэу, Урысей Феде-рацэм щыпсэу цыыхуэрщ. Ахэр

щытыкІэ гугъу щихуам деж зэрызэкъуэуэмрэ властым зэ-рыкыуэтымрэ дэ нобэ ди нэгу щІокІ. Президентым къыхилъхъэ жэрдэм псори дагыгъ. Ди хуэ-гъуэфІыгъуэхэм хамэхэр къы-щегбгъэрыкІуэм деж зэкъуэту пэщІоувэф. Къэбэрдей-Балъкъэ-рым и цыыхубэр къапщтэмэ, лэжыкІуэ къызырымыкІуэхэщ, сыт щыгъуи я щхъэ Іуэху зэра-хуэжыфу щытащ.

Дэлэпыкыуныгъэхэм я гугъу пщІымэ, пандемиеи санкцэхэ-ми дыкхъэзыгъэлэр къэрал, ре-публикэ Правительствэхэм къа-гъуэта хэкІыпІэхэмрэ унафээхэм-рэщ. Абыхэм ди лъэр щІагъэ-хуакъым. Мыдрей лэпкъ проектхэр хуабжыу сэбэп мэхуэ, зыми емылгытауэ зыужыны-гъэр ипэкіэ куэтэнымкІэ. Нобэ мылкъушхуэ хухах ухуэныгъэм. 2022 гъэм и закъуэ сом мелард 12,5-рэ къытІэрыхъащ. Ар цыыху-хэм лэжыкІэ яхуохуэ, улахуэ къралэжэ, республикэм налог къыхохуэу. Лэпкъ проектхэр къапщтэмэ, экономикэм и те-гъэщІапІэ нэхъыщхъэу жыпІэ хъунущ.

Ди гуапэми, ди жагъуэми, предприятэ ин дыдэхэр дилэ-къым, цыыхушхуэ щылажъэу. Мис апхуэдэхэр къэувылэмэщ, эконо-микэм и лъэр щІэзыудыр. Дэ дунейпсо утыку дызэрхыгъэфын унэтІыныгъэ зызыужахэр ди-Іэщ, мэкъумэшхкІ къыщІэгъэ-кІыным елхами, турист Іуэхут-хъбзэхэм ехъэллэми. НэгъуэщІу жыпІэмэ, дунейм, гъащІэм зэ-рызыхъуэжым зыдэтщІыфын хуэдэу зэтеулащ республикэм къыщІалэжхэр. Нобэ, къапщ-тэмэ, нэгъуэщІэ къэралхэм пред-приятэ ин щахуэжырккъым. Сыт щхъэкІэ жыпІэмэ, фейдэншэу къалыгъэ хуащ. Иджыпсту япэ ирагъэщыр цыыхуэм Іуэхутхъэ-бзэ щыхуащІэ ІэнатІэхэмрэ ІТ-технологиехэмрэ зегъэужыны-нырщ. Иужырейм ди деж зыщед-гъэужын хуейуэ къытпэщылъщ дэри. Апхуэдэу туризмэм ехъэ-лэуэ дызыхуэщІэкуэн ди куэдщ, дэ нобэ дилэ хуэгуэфІыгъуэхэм я зэхуэдитІырагъэнщ къэдгъэ-сэбэпыр. Мис а унэтІыныгъэми зегъэужыпхъэщ.

Конаков Хъэсэн: - *Инвести-цэхэмрэ ахар ди республикэм къыхалъхъэнымрэ я Іуэху зыте-тым сыщІэупщІэнут.*

КІуэкІуэ Казбек: - Проект нэхэ-ину зи ужэ дихъа псори иджып-сту ди хэгъэгум щолажэ. Ар Тыр-ныауэ вольфрам-молибден за-водыр къызелуыжынырщ, 2023 гъэм лажэу едгъэжыжыну ди мурадщ. Абы сом мелард 45-рэ къыхалъхъащ. Мэкъумэш Іэна-тІэм ехъэллауэ, Шэджэм щына-лгъэм хуабэщ комплекс цыу-хуэныр йокІуэкІ, ар зыщІхэм да-пыщІащ. Іуащхъэмахуэ лъапэ бгы-лыжэ кластерыр щызэтеу-хуэным дыпэрытщ, урысей бю-джетым къыхэкІыну мылкъур убзыхуащ. Инвесторыр Кавказ. РФ-ращи, лэжыгъэр къызыпэ-уда хъужынкІэ шынагуэу щылэ-къым. Адрес проект нэхэ цыкІу-хэри план пыхуыкІам тету йокІуэкІ, пэжщ, гугъуэхэ гуэрхэм дыщрихъэллі щылэщ, ауэ псори къызэнэкІыгуафІэщ. «Къэб-балъкъгипс» предприятэми ахъ-шэ хэзылгъэхъанухэр къыкыуэ-кІащ. Шынагуэу зыри щылэ-къым, ауэ хэкІыпІэхэр гъунэжщ.

Бжъахуэ Ранетэ: - *Апхуэдэ зыужыныгъэхэр нэхъыбэу сы-тым къыпэкіуэрэ?*

КІуэкІуэ Казбек: - Шэч хэ-мылту, лэпкъ проектхэращ къызыпэкіуэр. УФ-м и Прези-дент Путин Владимир къыхилъ-хъа проектхэм я фІыгъэкІэ, эконо-микэм, щэнхэбзэм, узынша-гъэр хъумэным, егъэджэныгъэм, ухуэныгъэм, лъэныкыуэ псоми я щытыкІэм фІыуэ зыхуэащ.

(КІуэхур 3-нэ нап.).

Жыг хадэщлэ кыызэлуах

Бэрбэч Хьэтлүтэ и цлэр зезыхэ Къэбэрдей-Балькэр къэрал университетым иджьылагэ цыыхуэм зыцагъэпсэху, я нэгү зыщрагъэужь, уэршэрыплэ яхуэхун жыг хадэщлэ кыызызэлуахаш. Абы теухуа зэлушлэм ирырагъэхэллэш УФ-м и Президентым Донбассыр хумэным хуэунэтлауэ иригъэклүэкл дзэ операцэ хэхар зэрыдагыбгымклэ пэклүр.

ЗЭХЫХЪЭМ кырихьэллэш Налшык къалэм щыплэ унафэр цызехьэнымклэ и луэхушлэпэм и унафэщыым и кыуэдзэ Хур Тимур, КъБКЪУ-м и егъэджаклүэхэр, еджакулүэхэр, жылагъуэ лэжыаклүэхэр. Зэлушлэр кыызызэлуихым, Хур Тимур Къэбэрдей-Балькэр Республикэр ильэси 100 зэрырикүмрэ Щлэныгъэмрэ я махуэмклэ кыызэхуэсахэм ехуэухуа нэужь, Къэралыгъуэм и махуэм ирихьэллэу КъБР-м и лэащхэм и унафэклэ къалэм хиубыдэ цыыху зэхуэсыпибл кыызэрызэрагъэпсэхар кыыхигъэщаш. «КъБКЪУ-р ди щыналъэм и цлэр жыжэ зыгъэлу луэхушлэпэхэм ящыщ. Абы и теплэр ди щыплэм и дамыгъэхэм языхэщ. «Псэуплэмрэ псэуклэ зэлузэпэщымрэ» къэрал программэм ипкь итклэ, дэ лэмал дгъуэташ университетым и гупэ кыит мээтлэклүр зэлузэпэщ тцыжыну, цыыхуэр хуиту цыызэхэзеклүэ, я нэгү зыщрагъэужь, уэршэрыплэ яхуэхуэ щыплэу дгъэпсыну. Щлэгуалэм я зэлушлэпэ хьуну

Жылагъуэ

дызыщыгугъ мы жыг хадэ цыкылүри ди къалэм шыгъ фащэ дахэм и зы тхыпхэ зэрыхуэнуум шэч кыитетхьэркыым», – жиладш Хурым.

КъБКЪУ-м и студент зэгухьэныгъэм шыц Хуторская Елизаветэ псалъэр щратым кыыхигъэщаш УФ-м и Президентым Донбассыр

хумэным хуэунэтлауэ иригъэклүэкл дзэ операцэ хэхар зэрыдагыбгымклэ пэклүр жыг хадэр кыызэлухуэным теухуа зэхыхьэм

ТРАМЭ Батырджэрий.

Дахагъэм и дохутыр

Ди псалъэгъухэр

Дунейпсо тхыдэм кыызэрихутамклэ, япэ дыдэу сэхусэплъыр кыыжэжэр ди лъэхъэнэм ипэжклэщ, ильэс мини 4 - 5-клэ узэ-лэбкыжмэ. А зэман жыжымэ псэуа бзылхугъэхэм зэрахьэрт лүпэлэ, лэбжъанэлэ, нэр зэрыщлэш къэрэндащ зэмыфгъгъухэр, напэр шабэ зыщлэ кремхэр, дыхумэ гуакулүэхэр, нэгүуэщлэхэри. Зэрыжалэмкли, абы лъандэр сэхусэплъым и зэхэлъыклэм зэрызыхуэжа щыгъэжым. Цыыхубзыр сыт хуэдэ лъэхъэнэ щыпсэуауаи цыыхубзщ – зигъэдэхэнущ.

Ди гуапэ зэрыхуэныци, нобэ лэмал зэмылэужыгъгъуэхэр къэунэхуаш, зэманым ильэсиплэ-тлощлэ кырагъгъэзэжэу, дахагъэр ирахуэмэу. Дэри ди щыналъэм щыкыуэдщ визажистхэр, космологхэр, иужьрей лэмэпсымэхэм ириладжэклэрэ, дахагъэр къэзыгъэщлэрэщлэж дохутыр лэзэхэр. Абыхэм ящыщ «Медици» луэхушлэпэм и кыызэргъэлэщаклүэ, унафэщлэ, дохутыр-дерматокосметолог Багъэтыр Марьянэ.

2001 гъэм Дыгулыбгъуей къуажэм дэт курьт еджаплэ №4-р фыи и фыжккэ къиуахш Марьянэ икли Къэбэрдей-Балькэр къэрал университетым медицинэмклэ и къудамэм щлэтысхьаш. Абы адэ – Багъэтыр Руслан – республикэм щыцлэрылуэу травматолог лъэрызехьэт, и анэ Маринэ медсестра лэцлэгъэм хуеджати, езыри, лэмал имылуэ, дохутыр хьун хуейуэ ишэщлэ.

- СИ АДЭР дохутырты, абыхэм я нэгү щлэклүр, гугъуехуэ ящэчыр, я лэжыгъэм унагуэм кыызэрытичыр фылуэ ищлэжырти, сэри дохутыр сыхуэнуш щыжыслам, кыысуидэуэ щытактым. Къудамэ зэмылэужыгъгъуэхэр, лэцлэгъэ зэхуэмыдэхэр кыысуидэуэ гъэлэгуэуат, ауэ сыерышты, жыслам сыхутеклактым. Абдежым си адэм кыыжиллаш: «Дохутыр ухуэну щыбукуэуэдияклэ, зэгуэщлэ абы жэуалпынгъуэу пыллымрэ щыуагъэ кыыплэщлэщлэ зэрымыхуэнуумрэ. Ар мыдрий псоми хуэмыдэжэу, лэжыгъэ гугъуэуи, уэ езым уи акъыл, уи къару, уи щлэныгъэ мыхуэмэ, сэ укыыщымыгугъ!».

мөнхэмклэ сыщлэхуауэ арат еджаплэм. - Дерматокосметологир дауэ кыызэрыхэпхар? - Ипэжыплэклэ, дерматокосметологием сыщлэхуэуэпсу зеста кыым. Я теплэр зигу иримы хыжжэм я ныкысангыгъэхэр згъээзеклүэжэу, пластикэ хирург сыхуэну сыхуэуапсэу щлэздэщлэ 7-8-нэ классхэм сыщлэсэу. Абы флэкла си щхьэм ильтэжыым. Ар кыызэхуэлуэн папщлэ, езы хирургием ухуеджэн хуейт апэщлэклэ. Кленцлэлий Лиуан абыклэ дригъаджэрти: «Пщашэхэр медицинэм щлэклүэн щыгъэхьэм! Абы фишхэлъыктым. Мыбыхьыдэжэу щеджэм я нэхьыбэр я анэхэм кыыщлэгъэтлысхьауэ араш, я уасэр драгъэуейуэ, иужьклэ унагуэуэфлэ иратын папщлэ», - жиэлурэ кыыддэгъушлэрт. Ауэ сэ медицинэм сыщлэыхьэр сщлэжырти, кыызэрызгъэзэн щыгъэтэжым. Ещанэ курсым ирихьэллэу Санкт-Петербург зегъгъэзэжэу, абы си еджэныр щыпысцэну си гурацэт. Ауэ, си адэр зэхэзэплэу кыызылэхьэри, къахуемыгъэлу дунейм ехыжащ а лъэхъэнэ дыдэм ирихьэллэу. Арати, хирургир флэмыфлуэ, кыыхьэса унэтлыныгъэр и гум дэмыхьэу зэрыщытам щхьэклэ, ерышагъыр езгъэклүэтэклри, дерматологием зестыжаш. А зырат косметологием

и лъагъуэм сытезышэщфыну... Цыыхуэм и нэклүм телъ ныкысангыгъэхэр игъээзеклүэжэу абы и гукыдэжым зыкыезыгъэлэтыж, насыпыфлэ зыщлэ лэцлэгъэм. Апхуэдэу, дерматокосметолог сыхуэуаш.

- Сызэрыщыгъуэзэмклэ, Москва уцылэжыаш, Марьянэ. Абы утезгъэпсалъыкыну.

- Зэрыжыслаши, си адэр пасэу тцхьэщыклат, си дэлхум сэрэ зыхуей дыхуэгъэзэн, ди еджэныр нэдгъэсын хуейти, ди анэм къалэнышхуэхэр и пщэ кыыдэхуаш. Сэ абы зыкытезгъэхьэлэщфынутэжым. Ауэ щыхьым, 6-нэ курсым сыщлэсэу, космологиемклэ курсхэр къэзухри, космологылуэ лэжээн щлэздэщ. Еджаплэмрэ лэжыапэмрэ зэдэхьэрт. Интернатүрэмрэ ординатурэмрэ къэзухри, къалашхьэм сыкыуаш си еджэным щыпысцэну. Абыи дохутыр космологиемклэ курсхэм сыщлэсэу сылажэрт. Пэжыр пэжщ, хуабжы гугъу сехьаш. Арами, сызэрыщыт. Москва ильэситклэ сыщылэжыаш, Барвихэ дэт СПА-луэхушлэпэ лъэрызехьэ гуэрэм сыуаш. Ильэс бжыгъэклэ еджаплэмрэ лэжыгъэмрэ зэрызэдэхьам гугъу сызэрыригъэхэр зыриклэ, абы сыуын папщлэ сыкыызэрапщытам елытауэ! Зэклэлэхьэуэжэу гъэунэхули 5-клэ сыкыапщыташ. Псоми кыызыхэклыжар – а луэхушлэпэм дэтхэнэри щлэгъэхьэу, хэт хуейми клүэфу щыттэжым. Абы нэхьыбэу еблагъэр Урысейм ди артист пэрытхэр, кыулыкыуэщлэхэм я щхьэгъусэхэр, я бынхэр, цыыху цлэрылуэ дыдэхэр. Абы кыыхэкклэ, жумылалхьэ жумылуэ, уи бзэр быдэу, уи лэцлэгъэм ухуэлэзэу, улэцабэ-луцабэу, укыабзэлэбэзэу, екыуу ухуэпауэ, уи щхьэцыр зыхуей хуэгъэзэуэ ущытын хуейт. Лэжыаклүэхэр псоми щыплэ хэха дыщызэхуэсырт, центрым и машинэ кыиыгъакулэрти, зэщыгыгуэ лэжыапэм драшлэрт. Адэклэ аэропортым укыызэрыщалпыхьым хуэдэу гыуцлэ кыызэралпыхьэмклэ дызэпалпыхьырт, лэпкылэпкыым фадэ пкырытрэ пкырымытрэ къащлэну лэмэпсымэ гуэрэм драгъа-

пщэрт, ди хьэпшыпи, ахьши, телэфони дгъэтлылэрт. Клэщлү жыплэмэ, лэжыгъэм дыпэрыуэн ипэ кыихуэу дыщлэщыкырт. Ипэхэм сфлэфлэ дыдэу сыщылэжыаш абы. Махуэм цыыху зытлу къакулэу арат. Ауэ ахэр апхуэдизклэ цыыху цлэрылуэ, кыинтлэшынтлэти, мытхьэусыхьэжын папщлэ, утемыпллэхьэукуылу зыхуей хуэгъэзэн хуейт, гулытэ псоми абы етауэ. Иужьклэ кыызэхьэлэклэ хуэуаш... Лэжыапэр щэщут, упсалэу ядэххэртэкым, блынхэр хужыпсу, макъамэ шабэ зэпымычу къеуэу, хьэщлэ кыинтлэшынтлэхэм уеубзэн, абы къуапэс, зэрызашлэ псоми ебгъэнэхын хуейуэ. Ильэсрэ ныкыуэклэ зегъээзгъаш. Адэклэ Къэбэрдей-Балькэррым лэжыаплэ кыыщылэжыуэу щлэздэщ, хэкум къээгъээжыну сыхуейуэ. Гугъусыгъуу епхьэкла махуэм и хьэлгэр пщхьэщызынын анэм, унагуэм ухуэчэму хамэщлэ ущыпсэну тыншкыым. Сыт хуэдиз мылэку кыыпхьэуэми лэфкыым, уи щхьэм лэ кыыдэзылээн, узыхьэщыкылын анэ ущымыгъусэм деж. Арати, Налшык лэжыаплэ кыыщыгъуэтри, къээгъээзэжаш. Абдежым си нэр къэплэжэат.

- Дауи, Москва Къэралыгъуэ зэхуэдэжым я дунейр...

- Пэжыр жыслэнщи, гъэрыплэ сыкыкылыжауэ, хуитынгъэ згъуэтыжауэ кыыщыщырт. Москва сыщыщылам щыгъуэ пщэдджыжым сыхьэти 7-м сыщлэклэрти, жэщыбгым секлуэлэжэу арат, къарусимылуэ, сызэхуэклауэ, зыри сфлэмылэфлуэ. Мыбдежысхьэт 17-м сыкыызэфлэклэрти, си щхьэ луэху зесхуэнуми, си ныбжэгуэ пщашэхэм сахуэзэнуми, си анэ сыдэлэпыкынуми, зэман хьушэ тыгъэ кыысуащлэу хуэдэу кыыщыщырт. Лэжыаплэщлэ схуэхуэуам сыщылэжыаш ильэсиклэ. Адэклэ хэгъэхуээн, зыжынын, зылэтын хуейщ жыслэсэу, сытегухуэри, мазэ хьэкэ есту зы пэщ къасцтэри, сэ езым си клиникэ кыызэлуэхьыжаш. Пэжщ, гугъуехьышхуэ пылэу, си иужьрей къарумрэ зэхуэдэздысы мылэкумрэ тызогъэклүадэ жыслэу кыызэхуэлуаш ар, ауэ луэхум

фылуэ зызэтрибулэри, псынщлэ дыдэу фейдэ кыыпэклүэу щлэздэщ. Ильэсиклэ сыщылэжыа луэхушлэпэм сыкыыщыщыцыыхуахэр си деж къэклүэн щлэздэщ, абыхэм нэгъуэщлэхэри кыыздашаш. - Абдежи укыыщыувыла си гугъэжым. Пэщ цыкылүр клиникэ псо пщлэщ, сызэрыщыгъуэзэмклэ. - Пэжщ. Си деж къакулэуэр нэхьыбэж зэрыхуэм хуэдэу, дахагъэр егъэфлэклүэнымклэ цыыхуэм къахыхьа модэми зиужьырт, техникэм кыыхилхьэ лэмалыщлэхэр я плэ изагъэртэкыми, фэтэр къэссцэхуэу, сызэрыхуейуэ зэрэзгъэхьэжри, дахагъэм и луэхушлэплэ кыызэлуэхьыжаш. Нобэклэ «Медици»-м дилэ аппаратхэм хуэдэ Къэбэрдей-Балькэррым иткыым, техникэм и иужьрей лэмэпсымэхэмклэ дызэщлэуэдаш, си щлэныгъэми зэпымычу зызогъахуэу. Дахагъэм и закъуэ мыхьуу, узыншагъэми срителъхьэщ сэ, дохутыр сыщыхуэклэ. - Цыыхум къаруэу кыыгуэуэ-кыыфыным, гъащлэм ерышу пэщлэщ, псэуну хуэуапсэм урищлэпхьэ дахэщи, ди гуапэщ адэкли ебгъэфлэклүэу, хэбгъахуэу кыыпыпщэну, Марьянэ. - Узыншэ ухуэ! Газетым кыысуэфшлэ гулытэр хуабжыу си гуапэщ!

Епсэлъар ФЫРЭ Анфисэщ.

Дохушокуэем кытхуигъэна щэинхэр

Цыхугъэр, напэр, пэжыр япэ изыгъэшу, ахэр зи гъуазуэ, гъащлэ джэлэсу псуэхэр я теплэклэ адрей цыхухэм ешъми, я псэмрэ а гумрэ нэгъуэщлэ шытыклэ ялэу дунейм тетщ. Ахэр гъуэгу пэжым зэи кыпхутешы-нукъым, я напэм зэи пхуепцы-жынкъым, сыт хуэдиз ху-гъуэфыгуэ яхуэбгъэлагуэми. Апхуэдэ хьэл-щэн лъагэхэм тету и гъащлэр ирихьэклэщ политик цларыгуэ, щлэныгъэлл шыпкъэу, къэрал, жылагуэ лэ-жъакуэшхуэу шыта Дохушо-куэу Мусэ Ильяс и къуэм (1932 - 2015).

ДЗЭЛЫКЪУЭ куйем хыхьэ Сэрмакъ къуажэм 1932 гъэм фокиадэм и 3-м кыщалъхуащ Дохушокуэуэр. «Зауэм и бынклэ» зэджэ щлэблэм ящытащ ар. И адэ Ильясэр и анэ Дышэхурэ сабииплэ ялаш: щлалитрэ хьы-джэбзитлэ. Быным я гүфлэгъуи, я ехуэлэныгъи ялэагъуну хунэ-сакым адэ-анэр. Мусэ и ныб-жыыр илэси 6 ирикъуа къудей-уэ, быным я нэхъыщлэ дьдэ и шыпху цыкыр илэс хуагъа-щлэу анагуэм гуауэшхуэ къатеп-сыхауэ шыташ: я анэр дунейм ехыжаш... Зэман дэкуи анэнэ-плэс кыбуащэжам, ари гъащлэ-машлэу кыщлэклэщ... И адэм и шыфэлыфэм шыщуи куэд и гум кымынауэ жищлэрт Мусэ. «Со-щлэж: ар шыгухуу колхозым шы-лажэрти, и гъащлэр гүбгъуэрысу ихьырт: пщэдджыжь нэмэзым дэклэрти, цыхухэр гүбгъуэм ишэрт, итланэ ахэр шхынрэ псы-клэ кызыргъэпэшэрт. Пшапэр зэхуэхуу лажэ гуащлэрыпсухэр я унахэм иришэлэжэрти, дэ кы-щытхыбжэжыр жэщ хуауэрт, - и сабиигуэм тепсалыкыжырт ар. - Щлэныгъэ гуэри зэрыбгъэ-дэмылырт игу къеуэрт ди адэм. Быным я нэхъыбэ абы лэман илакъым школ клуэнуи тхылъым зэман тригъэклуэдэнуи. Хэку зауэ-шхуэр къэжьейуэ фронтым щашэм, нэхъыбэу щлэгузавэр арат: езыр мытхэфмэ, и адэ-анэри арамыдэ, дауэт я хьыбар зэры-зэрыщлэнуэр. Ар зауэм шыдаша махуэр нобэ хуэдэу си нэгум щлэшт. Колхоз правленэм и бжэ-лупэм джэ цыхухуэу шызэхуэ-сат, зауэм клуэхэри ахэр езыгъа-жэжэри куэд хьурт. Фронтым яшэхэр гүхэм ирагуэшат. Ди адэм кыльыса тысыплэр гүп-клэм хуэзати, и лъакъуитырт къе-дзыхауэ гум ису арат. Шыгухэр ежэну унафэ ящлэ нэужь, сэ абы и лэр сымыутыпшу зауэр гум сыклэлыжаш. Сыгынуу сыхуэ-мейми, си нэпсхэр кысфлэжэ-хьырт. Езыми сиуищлэрт сабий нэхъыщлэхэм саклэлыпынуу, лыжь-фызыжыкым замцлэзгъэ-кыуэну, иджыри къэс кымыла псори зэуэ кызыжилэжыну хуей хуэдэ. Шыгухэм нэхь псыныщлэ защлэ нэужь, сэ абыхэм садэху-жакъым: сылэпэрэпэри сакы-клэрауащ. Си адэм иужьрейуэ кызыжилэжа псалтэхэр иджыри си тхьэклумэм иттщ. «Еджэ, Мусэ, лэман имылэу еджэ, сыт къэхъу-ми!» - жищлэрт, кыкуэуэу...»

Дохушокуэуэ я анагуэм куэд дэмыкыуу шыгъуэ тхылъ кылырхыащ. Абы итт Харьков и лэщлэпашэм щеклуэкла зауэ гуа-щлэхэм я адэр шыкыкхлэуадауэ... Апхуэдэу зауэ гушлэгъуншэм бынунэр ибэ хьурейуэ кыгъэ-нащ. Насып ялэти, адэшхуэ-анэ-шхуэр псэут, я лэз зэрихьэу. Тхьэ-мыщлэ быным къатепбгъуауэ псуэхэр ахэри.

Зэрыбыным, псом хуэмыдэу щлалэхэм, ягуэта гъэсэн-гэмрэ хьэл-щэнымрэ я лъаб-жыэр нэхъыбэу зыгъэттылар адэшхуэрауэ кыльытэрт Мусэ. Зэрыжажэжымклэ, ар егъэлэуэ-ткыйт, и лъэпкэрэ и анагуэрэ я пщлэм мыхьэнэшхуэ езыт цыхут. «Дэтхэными жуауп ихьын хуейщ и лэдакэщлэклым папщлэ. А лэухур цызэфлэпхыфаклэ, абыклэ уэ жуэуптаклуэщи, лыгъэ зыхэ-

гъэлы абыклэ. «Хьэуэ», - жыплэрэ, пхултэмыкынуэрэ - уи плэ ис», - иуищлэрт быныр адэшхуэм. Иджыри сабийуэ, зэрыбыным къагурыуаклэтыр фымырэ леймрэ зищлэсыр, пэжымрэ пцымырэ я шытыклэр, лэпкэ хабзэмрэ нэ-мысымрэ я къарур. Жищлэу зэ-рыщытамклэ, адэшхуэм кърита дерсхэр адэклэ гъащлэм зэкъым-тлэукъым Мусэ сэблэп кызыр-хуэхужар - дунейр щизэхуэдитлэ щлалэгъуэ ныбжыым щитами, щыналгъэпсо мыхьэнэ зилэ къэ-рал унафэ пыухыклахэр къищтэн хуейуэ кыщыдухуа лыплэ лэ-хьэнэми.

Къуажэ школыр ехуэлэны-гъэклэ кыиуха нэужь, Мусэ райс-полкомым и къудамэм и инспек-тор нэхъыжыу ягъуэуауэ шыташ, куэд дэмыкыуу, 1950 гъэм, ком-сомолым районым щлэ комитет-тым и етлуанэ секретари хахат. Пасэу лэжээн щлэзыдэа щлалэ-щлэр апхуэдэу хыхьащ гъащлэм и уэрыплэм, лэуэ тэмэму зэфлэ-пхыныр, абы утэмыкытыжыжу цыхухэм я пашхэ ипхьэныр зэ-рымытыншир зэуэ кыгурыуащ. Къалэн кышашлэ сыт хуэдэ лэ-жыгъэми хуабжыу дихьэжырти, мылэуэ къэхуэлэрт. Апхуэдэ те-клуэныгъэ цыкылуэм щлалэм и лээр нэхъри жан ящлэрт, нэ-гъуэщлэ лэухуфлэхэм тригъэгъу-хуэу, гъащлэм жыджэру хэты-ным хушлэхуэу. Зэфлигъэклэпхэ лэжыгъэм хуэклуэн щлэныгъэ зэрыбгъэдэмылырт ищлэрти, еджэным щлэжэуэсырт Мусэ. Ар абы зригъэхуэлащ кыкылэты-кыуэ илэсэхэм. КъБКЪУ-м и мэкъумэш къудамэр кыиухащ, ВЛКСМ-м и ЦК-м епхауэ лажэ Комсомол школ нэхъыщхьэми щеджаш. Мэкъумэш щлэныгъэ-хьэмклэ кандидат диссертацири Москва щыпхигъэклэщ Мусэ.

Комсомол лэжыгъэм зэрыхэ-та илэсэхэм лэуху зэхьэклэ мар-дэхэм хуагъэсаш лэщлэгъэлл ны-бжыщлэр. Ахэр сэблэп кыхуэхуэ-жаш партым и Дзэлыкыуэ рай-комым пропагандамклэ и къудамэм и унафэщлэу, иужьклэ абы и япэ секретару шыщлэ-жыам. Абы шыгъуэ ар илэсэ 28-рэ ирикъуа къудейт, итлани флы дыдэу зэфлихьырт жуауплэ-ныгъэ зыплэ лэмантлэ лэагэм еп-ха лэжыгъэхэр. Япэ дыдэу щы-налгъэм щригъэклуэкла зэлушлэм шыжилат мыпхуэдэ псалтэхэр: «Сэ фэ сынывэлэлуу зыхыбэ-гъэхакъым, кыулыкыушлэхууи сыщыткъым. Ауэ, фи дзыжэ кы-щызэвгъэзаклэ, дызэрыгъэпэжу, дызэдэлэпыкыуу дызэдэлэжээн хуейщ. лэухум хьэрэмыгъэ халъ-хьэу, зыщлэрагъыну зданукъым, ауэ зи лэмантлэм гүрэ псэклэ бгъэ-дэтхэм сыт шыгъуи защлэзгъэ-кыуэнуш». А псалтэхэм тету а кыулыкыуэр ирихьэклэщ илэси 10-м нэсклэ, ныкысаныгъэншэу, шытхуэ пылуу.

Тхыдэм кызырхыщыжымклэ, а илэсэхэм дзэлыкыуэдэхэм ехуэлэныгъэфлэхэр зылагъэ-хьауэ шыташ. Дауи, псом япэ ар зи флыщлэр езы цыхухэр, совет кэралыгъуэр, республикэр ефлэклуэным зи гуи, зи пси зэлу-хауэ хуэлажэ цыхубэрт. Итлани, кыжылапхьэщ унафэщлэым и мыхьэнэри зэрыныр. Щынал-гъэм щымащлэ цлэныгъэ зыб-гъэдэлэ лэщлэгъэлэри, абы кыхьэклэу Дохушокуэуэм жэр-дэм ищлэуэ шыташ КъБКЪУ-м ныбжыщлэ гүпкэр щегъэджэ-ныр, я лэжыгъэ лэмантлэм зэры-пэрытым хуэдэурэ. Абыхэм я нэ-хыблэпэм иужьклэ къахэклэщ лэщлэгъэлл лэзэхэр, лэжыкыуэ цлэ-рылуэхэр. Абы и флыгъэклэ цы-плэ и лэмантлэ куэдым хэлпхыкыуэ зауэжыащ, нэрылыагъут цыхухэм я псэуэпэри зэрэфлэклуэр. Нэ-хыщхьэрэщи, цыхум и акылы-мымрэ гуащлэджэныр къахуыхэ ехуэлэныгъэхэр гулытэншэ хуакуым. Апхуэдэу «луащхьэ-махуэ» колхозым и унафэщлэ Бакъ Нэрзан «Социалист Лэжыгъэм и Лыхужь» цлэ лэагэр кыфла-

• Япэ итахэр

щат, нэгъуэщлэ мэкъумэш лэжы-кыуэ пашэ куэдми къэрал да-мыгъэ лэплэхэр кыхуагъэфэ-щауэ шыташ.

Дохушокуэуэм гулытэншэу хуищлэрт щлэблэм ягуэрт щлэ-ныгъэмрэ гъэсэнныгъэмрэ. Егъэ-джакуэхэр а лэухум телажэрт, жуауплэныгъэр зыхащлэу. Абы и шыхьэту къэбгъэлагуэу хьуну-щлэпэм и егъэджакуэу лэзэ Гугъуэрт Лол Ленин орденыр къэратуэ зэрыщытар, школ уна-фэщлэ Къамбий Мухьэб мы лэна-тлэм щыпэу Социалист Лэжы-гъэм и Лыхужь зэрыхуэр. Кымнымыщлэу, зыужыныгъэ лэагэ ягуэртат медицинэ, щэн-хабзэ, ухуэныгъэ лэмантлэхэм. Щыналгъэм хыхьэ жылэ куэдым дащыхьауэ шыташ щэнхабзэм-клэ унахэр, клубхэр. А псоми, шэч хэмылыу, и флыщлэхуэ хэлтэ партым и райкомым и япэ се-ретарым.

1969 гъэм и мэкъуауэгъуэ ма-зэм и клэм Мэлбахуэ Тимборэ и деж ираджауэ шыташ Дохушо-куэуэр. «Дяку дэла псалтэма-кыуэр клэщ дьдэт: сэ сагалуэрт КъБАССР-м и Министрхэм я Со-ветым и Унафэщлэым и япэ къуэ-дзэу. Пэжу жыплэмэ, сыздэхьэ-лэ районым хьэрэныуу сыздэхуэ-бла лэжыгъэм сыкыпэрыкынуу сыхуейтэхьым, арщхьэклэ Тим-борэ жилад лэухум езыр кууэу зэрегупсысар икли апхуэдэу зэ-рынэхъыфлыр, - игу кыгъэклэ-жырт Мусэ. - Дзэлыкыуэдэхэм флыщлэхуэ яхуэлуэу сыкы-дэклэжаш а шыплэм. Дапщэщи жызола: сэ гъащлэм зыгуэр кы-щызэхуэлламэ, лэагэлэ гүэрхэм сынсысамэ, цыхухэм зыгуэр-клэ сэблэп сахуэхуэфамэ, псом япэ ар зи флыгъэр сыщлэхуа щыналгъэм и цыхухэрщ, гугъу-ехьми лэжыгъэми зэи къапи-мыкылуэ дзэлыкыуэдэхэрщ».

Мэлбахуэм кыхуигъэлэ-гуэа лэмантлэр зэманклэ ирихьэкла нэужь, лэщлэгуэу блэклэм и 70 гъэхэм Дохушокуэуэр шыташ КъБАССР-м Цыхубэ клэлы-пхыныгъэмклэ и комитетым и лэтащхьэу. Абдежми абы кы-гурыуащ япэ игъэщыпхьэр цы-хум и лэжыгъэмклэ ихь жуауп-лыныгъэр, псоми зэдэйуэ щыт мылтыкур хуэмынэр арауэ зэ-рыщытыр. лэухугъуэ зэмыллэ-жыгъуэ куэдым хэлпэащ ар а зэманым. Комитетым ядэла-жэрт штатым хэмыт лэщлэ-гъэлэхэр. лэухушлэпэхэм къэл-пытэныгъэ лэжыгъэ шыщра-гъэклуэклэ, ахэр я гъусэу къа-дэлажэрт, ящлэгуу унафэхэри къащтэрт. лэмантлэхэм я унафэщлэ-хэм хуабжыу я жагъуэ а комите-тым хэтхэм я нэгу зыкыщлэ-гъэхуэн. Уеллэмэ куэдым нэхь къащтэрт партым и райкомым и бюрохэм къащытэпсалыхьэмэ, Дохушокуэуэр зи пашэ лэмантлэм иригъэклуэклэ клэлыпхыныгъэм щлэрт нэхэр.

1983 гъэм и шышылэ мазэм

кыщыщлэдауэ 1988 гъэм и щэ-клуэгуэу пщлэндэ КъБАССР-м и Министрхэм я Советым и Уна-фэщлэу шыташ Мусэ. Мэлбахуэр я пашэу а илэсэхэм республи-кэм лэухугъуэфлэ куэд шызэфлэ-хаш. Мэлбахуэр и кыулыкыуэм текла нэужь, республикэм шы-щылэ жылагуэ-политикэ шы-тыклэм зэхуэакыныгъэшхуэхэр игуэташ. Кэралыр иужьклэ зэщлэзыщтауэ шыта зэхуэакы-ныгъэхэм я лэухьэнэр къэсауэ арат. Обкомырэ КПСС-мрэ Правительствэм кыхуагъэлэ-гуэу къалэнхэмрэ ират мыхьэ-нэмрэ хуэщэчынклэ лэмантлэ-кыым Дохушокуэуэм. Дауи, абы и пщлэмрэ нэмысымрэ илы-гъыжт, ауэ ар коммунист нэсым и дежклэ мащлэуэрт. Апхуэдэ шы-тыклэм упэщлэуэну, бэнэныгъэ нэс дежгъэклуэкынуу мыхьэнэ лэпкэ зэрымылэр кыгурыуащ абы. Дохушокуэуэм флыуэ зы-хищлэщ уи закыуэ лэухуу къе-пхьэжэныр жы шыхьэлыр къэб-гъуэуылафэным мурадым зэры-хуэдэр: зыри кыкылуэтыкыуэм. Хьунут зыгъэщэр жаэм едауэу лажэ-итланэ и лэухури дэклэнуэ, кыулыкыуэ лэагэри кыхуэнэнут. Ар хулыкыуэ абы - и напэм еплэжыауэ, и шхьэ пщлэ хуимы-щыжу псуэфынэтыкыуэм итла-нэ. Абы кыхьэклэу КПСС-м и бю-ром и зэхуэсым шыжылауэ шы-таш кэралым, республикэм шы-щылы хьуа шытыклэм зэрэ-пхьырт икли кыулыкыуэр кызыр-гъанэмклэ лэлуэ тхылыр абы къэклуэллахэм я пашхьэ ирилъ-хьащ. Абы кызырилъытамклэ, нэгъуэщлэ хэкыплэ илэтыкыуэм: лэухьэнэ псэклэ цыхубэм ящлэ ухуэныгъэ псори илэс бжыгъэм зыкыуэжыну хушлэхуэхэм яхэ-тыфынэтыкыуэм.

Илэс нэхь дэмыкыуэ респу-бликэм и Хэхакуэ комиссэм и унафэр кылыщлэхьащ Доху-шокуэуэм. Президент властыр пщлэщыщлэуу щыташ, ауэ абы иджыри хуэмыкыуэры жыла-гъуэр, республикэр шытыклэ гу-гъуэм итт. Нэхъыщхьэрэти, зэпэ-щлэуэныгъэхэр зауэм хуэклуэ-кыым, ауэ властым и къарур ши-гъэбьдэн папщлэ сыт хуэдэ хэкыплэри кыгъэсэбэпыну зэ-рыхьэзырри нэрылыагъуэ.

Президентым а зэманым кы-хылыхьауэ шыташ Совет Нэ-хыщхьэрэ зэбгырттыпшыкыуэ хуейуэ, арщхьэклэ депутатхэм ар дагыгуэу шыташ икли я зэхуэсым унафэ кыщыташ «КъБР-м и Парламентым теу-хуауэ», «КъБР-м и Парламентым и депутатхэр зэрыхьэпхьэм теу-хуауэ» хабзэхэм елэжыныр зи пщэрыл гуп кызырагъэпэщы-ну. А гупым Дохушокуэуэри ха-гъэуэ. А лэухьэнэм лэухур зэр-клуэллахэм теухуэу Мусэ куэд итхыжауэ шыташ. Мис а пса-лтэхэм ящыщ: «Уи гум кымыщ-лэ лэухуу зызыражэем деж бжэр ебдзылэу укыщлэхьыныр тыншщ - лэухур тэрзэ зэрумы-щыфам хьэжэклэ уи гум, уи псэм псэхугъуэу кызыримищырт - мис ар куэдклэ нэхь гугъуэ. Итлани, псом нэхэр нэхъыщхьэр уи напэм ухуэпэжу, фитнагъэ пхэмилыу упсэунырщ. А дуней тетыклэр ди адэжэхэм къащлэна щлэин лэ-пэщ».

КъБАССР-м и Хэхакуэ комис-сэм и унафэщлэ къалэнэр кыгъэ-на нэужь, Дохушокуэуэ Мусэ шылэжыащ Къэбэрдей-Балъкъэ-рым Гуманитар къэхутэныгъэ-хьэмклэ и щлэныгъэ институтым, абы и унафэщлэым и къуэдзэу. Цыхубэм я дзыжэ кърагъэзу ар зыбжанэрэ хахаш РСФСР-м, КъБАССР-м я Совет Нэхъыщ-хьэхэм я депутатту.

Политик лүш, жылагуэу лэ-жыакыуэ емызшыр дапщэщи жыджэру хэтэщ республикэм щеклуэклэ гъащлэм. Ар КъБР-м и лэтащхьэм деж шылэ Жылагуэу советым хэжэхьауэ шыташ, и щлэныгъэ куури зэфлэклэ лэагэри республикэм и зэлузэпэщыны-

гъэм, зэплэзэрытыныгъэм, фыым хуигъэлажыуэ. Гъащлэм и зэхэ-лыкыуэм, абы и хабзэхэм флыуэ шыгъуазэ цыхуу зэплэзэрыты-жыжыэ плээм республикэм и со-циально-политикэ псэуэклэм теу-хуа гупсысэ купщлэфлэхэр, и гу-кыкыуэ зэрыхуа тхылъ зыб-жанэ и къалэмпылэм кыпыкылаш.

Нэгъуэщлэхэр пэжым тету псэуэны кыхуебджэныр - ар зы лэухуэ, арщхьэклэ куэдклэ нэхь гугъуэуэ езым пэжыр уи гъуазэ зэпыту гъащлэ гъуэгуу урикуэ-ныр. Апхуэдэу дунейм утетын папщлэ, лыгъэ пхэлтын хуейщ гугъуэуэ зыщылыуэуу шыта, УФ-м, КъШР-м, Адыгэ Республи-кэм щэнхабзэмклэ шыхьэ зилэ я лэжыакыуэ Мэшыкыуэ Тэзэл. - Кыулыкыуэ лэагэри илыгъми, Мусэ псэуэ къабзэ бгъэдэлэу, пщлэ, щэнхабзэ дахэрэ хьэл еклэрэ хэлъу сыт шыгъуи кыгъэгуэры-кыуэащ. Абы дапщэщи и нэлым щлэгуэташ кызырэгъуэклэ цыху-хэм я псэуэклэм епха лэухугъуэхэр. Ди Хэкур шытыклэ гугъуэм щыта лэухьэнэм Мусэ хуащ абы и шхьэщыжакуэу, абы жэрдэмклэ кызырагъэпэщыауэ шыташ «Къэбэрдей-Балъкъэрым и зэ-кыуэтыныгъэ» зэщлэхьэеныгъэр. И щлэныгъэ кууэр, гъащлэм, псэу-ныгъэм я зэхэлъыкыуэ ехьэлэуэ бгъэдэлэ акылыфлагуэр, жы-лагуэ-политикэ шытыклэ кы-зыримикуэуэм я хэкыплэ тэрзэ къахуигъуэтыфу зэрыщытар нэ-бэми куэд зэхуапсэ хьэл-щэн-хэм ящыщ.

Жыплэнураме, сыт хуэдэ къу-лыкыуэ пэрытамы, Дохушокуэуэм ар дапщэщи ирихьэклэ пэжу, жуауплэныгъэр зыхищлэу, ири-гъэфлакуэу. Апхуэдэ псэуэ хьэллэ, гу къабзэ лэжыгъэм папщлэ хэкупсэ нэсым кыхуагъэфэ-щаш Гуащлэхэклэм и Бэракъ Пльыжэ орденыр, «Щылыжым и дамыгъэ» ордену 2, нэгъуэщлэ-хэри.

И ныбжыыр илэсэ 80-м щлэ-гуэуэ 2015 гъэм дунейм ехы-жаш Дохушокуэуэ Мусэ. Доху-шокуэуэм и гъащлэ псор - Хэкум, абы и цыхухэм кыулыкыуэ пэж икли хьэллэ яхуэщлэным и щап-хьэ налуэщ. Абы и цлэм, зэфлиха лэухушхуэхэм, хэлъа жуауплэны-гъэм ирапх ди республикэм зэ-ман блэклэм зыларыгъэхьауэ шыта, къэралпсэу мыхьэнэ зила ехуэлэныгъэ куэд. «Къэзгъэщлэ гъащлэ клыным кыриубыдэу, пэ-жу, сэ зэи кысыхуакуым си напэм сыщепцыжа, си фейдэ зыхэлъыным шхьэклэ си шхьэр зыгъэжэщхьа, си нэмысыр цыз-гъэлэхьаша. Апхуэдэ шытыклэм и лэабжэуэ дзызыла ди нэхъыжэ-хэм я деж кыщыжэ, - жищлэрт абы. - Цыхур и лэпкымырэ и цлэмрэ темыкытыжыжу, пагагэ хэлъа ахэр кыжьэджэпхьыу шы-тын хуейщ. Щлэблэм къахуэб-гъэнэфыну щлэин нэхь лэплэ дьдэхэм ящыташ ахэр: уи гуп-сысэхэр, лэухушлэфэхэр, узэры-гушхуэу, узэрыпагэу и лэпкыуэр».

Апхуэдэ щлэин лэплэ къахуи-гъэнэщ Дохушокуэуэ Мусэ и ана-гуэуэм, кызыхьэклэ адыгэ лэп-кыуэм. Пэжыр, зауагъэр зи гъуа-зэу дунейм тета цыхуу щыпкъэм, республикэм и зыужыныгъэм хэлъхьэныгъэ ин хуэзыщлэ лэ-щлэгуэуэ лэщлэжэщлэ и вагуэр куэдэ жэрдэ ди щыналгъэм щыпсэу псоми. И ныбжыклэ рес-публикэм и «дыщэ» щлэблэр шы-зэфлэува лэухьэнэм хуыбда-хэм ящыщ ар. Шэч хэмылыу, Дохушокуэуэр езыр а щлэблэми кыкылыкыуэхэм я щапхьэ нэхэм ящыщ. Абы хэлъа гуп-сысэ кууэхэмрэ акылы лэагэмрэ лэпкыуэм и щлэин хуэгуэфлы-гуэуу къалытэ.

КЪАРДЭН Маритэ.

Зыгъэпсэхугъуэ махуэм

Малъхъэдис

Зыгъэхъзырар щхъэщэмыщэ Изэщ

Къуалэбзухэр

Адэжынэ

Адэжынэ – куропатка. Адэжынэр мээджэд лъэпкъым щыщ. Жыг щыпыттысхъэр зэзэмызэ дыдэщ. И щыбыр щхъуэ-гъуабжафэщ, фыщлафэ къыщлэуэу, пцэ гупэр гъуэжыфэщ, хулащхъэр щхъуэщ. Щопсэу Европэм, Азиэ Цыклым, Ираным, нэгъуэщэ щыплэхэми. И нэхъыбэм лъэтэжкыым, атлэ лэпхъуэу аращ. Ди къэралым и ищхъэрэ-къухъэплэ лъэныкъуэхуэу уэсыр куэдэу къыздесымкӀэ щыцхъэр ипщэкӀэ къолъатэри, щымахуэр шрах Ипцэ Украинэм, Кавказыкум, Курыт Азиэм. Адэжынэхэм нэхъ бэгъуэгъуафӀэ ди къуалэбзухэм яхэмытми (зэ гъуэлъхъэгъуэр джэдыкӀэ 24-м нос), я бжыгъэм кӀуэ пэтми хоцӀ, щхъэусыгъуэ зэхуэмьдэхэм къыхэкӀыу.

Джэд теплгъэ зилэ адрей къуалэбзухэм елгытауэ адэжынэр нэхъ щымащӀэщ Кавказыкум. Абыхэм нэхъ ущрохъэллэ мэкъуплэхэм, хъэсепкъхэм, чыцалэхэм, псыхъуэхэм. Я шхыныгъуэ нэхъыщхъэр: удз тхъэмлэ, гъавэхэкӀ, хъэпщхуц.

«Адэжынэм и гъашӀэр Тхъэм уигъэгъэунэху» гыбзэм къыкӀыр «шынагъуэ зэпымычым ухэмыкӀыу упсэу» жыхуилэщ.

Жыгъуэхэр

Гум зэ

ЗЫЗЭРИДЗЭМ...

- ♦ Цыхур куэдым къыхуигъэщӀащ, ауэ гушылэр къыщӀыгъэщӀар джэгуакӀуэ лушым и закуэщ.
- ♦ Щхъэж къыхуэгъащӀэ и гъащӀэщ.
- ♦ ЩытхузэфӀэмыкӀыным сыту фы куэд длэжыну дигу къэкӀрэ!
- ♦ Зыр къызыхэмыкӀыжыфым адрейр хыхъэну йокъу.
- ♦ Уи щхъэм арзэы уемыхъуэжыныр зэраркъым, арагъэнщ апхуэдэр куэдэр къыщӀытхуимыхуэр.
- ♦ Акъылрэ щӀэныгъэкӀэ зыпэмьлгъэщыр лъабжьэкӀэ яхъ.
- ♦ Щэху зи яку дэлхъэр зэфӀэ-нэжмэ, дзыхъ зэхуащӀам хуцӀогъуэж.
- ♦ Гузэвгъуэм гуныкъуэгъуэр плэщегъэгъуыпщыкӀ.
- ♦ Гум зэ зызэридзэмэ, зырылгъэфыжи пэт, и кӀэм унэсын-къым.
- ♦ Гумрэ щхъэмрэ щӀызымы-акъылгъуэ умылэж.
- ♦ Бзаджэ зыжралэным мыхъун гуэр паубыд.
- ♦ ДакъыфӀэмыуэхуми дэр фӀэкӀа луэху ямылэми ддэр-къым.

БЕЙТЫГЪУЭН Сэфарбий.

Лъэпкъ шхыныгъуэхэр

Джэдыл, бжын щӀэгъэжыхъауэ

ДжэдыщӀэ гъэкъэбзар зэпкърах, псы щӀыӀэкӀэ ятхъэщӀ. Тебэ куум иралъхъэ, псы щӀыӀэ тӀэкӀу щӀа-кӀэ, шыгъу хадзэри, и щхъэр теплауэ мафӀэ мы-нын тету дакъыкӀэ 15-18-кӀэ тхъурымбэр къытра-хыурэ ягъавэ.

Псыр зрыщӀэващӀэу тхъур щӀалъхъэри, зра-гъэдзэкӀыурэ дакъыкӀи 8 - 10-кӀэ ягъажэ. ИужькӀэ мыцӀыкӀуурэ упщӀэта бжыныр щӀалъхъэ, и щхъэр траплэри, зэзэмызэ зӀащӀэурэ бжыныр тхъуэп-лъыфэ хъуху ягъажэ, шыбжий пльыж хъэжа траудэри зӀащӀэ, тебашхъэр траплэжри, псо-ри зырызэщӀэлъу, хъэзыр хъуху ягъажэ. Лыри бжыныри зӀащӀэлъу лэнэм трагъэуэв. ПӀастэ, щӀа-кхъуэ дащ.

Халъхъэхэр (зы цыху Ӏыхъэ): джэдылу - г 380-рэ, зэрагъэвэну псыуэ - г 50, тхъууэ - г 100, бжы-ныщхъэ укъэбзауэ - г 150-рэ, шыгъуу, шыбжийуэ - зыхуейм хуэдиз.

КъыпцӀэ мэрзей

КъыпцӀэ фыщӀэр зэхадз, псы щӀыӀэкӀэ ятхъэщӀ, кхъузанэм иралъхъэри, псыр щӀэжурэ и купкъыр кърах, кӀэструлым иракӀутэри, псы къэва щӀыӀэ тӀэкӀу щӀа-кӀэ, мафӀэм трагъэуэвэри, и щхъэр теплауэ ягъавэ. Зэ къызэрытекъуалгъуэ мафӀэр нэхъ цыкӀу ящӀри, и щхъэр теплауэ, зэзэмызэ зӀащӀэурэ, да-къыкӀэ 30 - 40-кӀэ ягъавэ. ИтӀанэ къытрахыжри, кхъузанэ пхъашэкӀэ яз. Абы къыщӀэкӀар тхъу тӀэкӀу зыщыхуа пхъэбгъум е фанерым пӀащӀэ дыдэу тракӀэри, дыгъапӀэм хэлъу зы махуэ-махуитӀкӀэ ягъэгъу. Ар дагъэ зыщыхуа тебэм илгъу хъэкулгъэм сыхъэти 10-12-кӀэ щыбгъэгъу хъунуш.

Хъэзыр хъуа мэрзейр къытрахыжри зэкӀуэцӀа-шыхыж. КъыпцӀэ мэрзейр фошыгъу шейм докӀу, гуащӀэщи. Мыр щымахуэ шхыну ягъэтылгъ. Ар сыт хуэдэ пхъэгулгъы къыхащӀыкӀ.

Халъхъэхэр: къыпцӀэу - г 500, псывэу - г 100.

КЪУБАТИЙ Борис.

ГушыӀэ

Тхъэлъэу схуэщӀыж!

Былымым мэкъу яриту Хъуэ-жэ луэм итт. А сыхъэтым жы-жэу фочауэ макъ къыщылу-ащ. А махуэм Хъуэжэ и пылэр и щхъэгъусэм ижыщӀри, игъэ-гъушыжыну бжыхыпэм фӀид-зауэ фӀэлъти, шэ цывар абы къытехуэри, пылэ купсэр пхи-хащ.

Ар щилгъагъум, псынщӀэу

Хъуэжэ унэм щӀэлгъэдэжри, и щхъэгъусэм жрилащ:

- Фызабэу укъэнэным зы тӀэкӀунитӀэщ илэжар, псэууэ сы-къызырэнама щхъэкӀэ псынщӀэу тхъэлъэу схуэщӀыж!
- Ана-а, сыт мыгъуэр къэу-хъу? – жиӀэри и нэпсым къызэ-пихыхъауэ фызыр къы-пешъащ.
- ИужькӀэ щыбым къыщӀиш-ри, шэм пхиха и пылэ купсэр Хъуэжэ абы иригъэлгъэгъуащ:
- А сыхъэтым мы пылэр сэ сщхъэрыгъауэ щытатэмэ, шэм си щхъэр фӀихатэкъэ? – жиӀэри.

КЪАРДЭНГЪУЩӀ
Зырамыку.

Хъыбар зилэ псэлгъафэ

ЛӀам унафэ ищӀыжыркыым

Къэзанокъуэ Жэбагыы щылӀэм и щхъэгъусэр бгъэ-дыхъэри еупщӀащ:

- Сэ дауэ сыпсэуну, сыт унафэ фыз схуэщӀыж?
- Сэ уи унафэ щӀыну си луэху пхэлъыжкыым. ЛӀам унафэ ищӀыжыркыым. Уи унафэ фыз хъэдагъэм ща-щӀынщ, - къыжрилащ, «узра-тыжынуур фыз хъэдагъэм щыжаӀэнщ» къригъэкӀыу.

Гупсысэ

Наплэдэхъейгъуэ

ГъашӀэр зырымыкӀыхыщӀэр, зырыжаӀэу, наплэдэхъейгъуэу ар зырыкӀуэр хэти ищӀэу къы-щӀащӀынщ. Ауэ дэтхэнэри егупсысыркыым гъашӀэм и гъэкӀуэкӀэм. Нэмысышхуэ зы-хэлъари, лэжыгъэгъэхуэкӀэ цӀэ-рылуэ хъуари, хъуэлейрэ нэ-мысыншэу дунейм тетари зэ-гуэр егупсысыжу къыщӀыкӀынщ гъашӀэр зырыгъэкӀуа щыкӀэм. Ауэ еплъыкӀэ зырызкӀэщ гъа-щӀэм зырырилгъэжыр. Даху дунейм тетам сыт хужыпӀэн, къыгъэщӀам хуэрэзыжщ. Луэ-хуншэу, елуащӀэу псэуахэм, гъашӀэм зэ къытригъэзэжа-мэ, зырыпсэу уэзгъэлгъагъунт, жиӀэу тобэ къэзыхыж яхэт-ми, щыӀэщ апхуэдэхэр зыфӀэ-уани, кърихуэкӀыр сыт, жиӀэу. Дэтхэнэ зымы и хъыбар нэхъ мыхъуми, зыгуэр къызэре-нэкӀ. Быныр зыщӀапыкӀынын лэуэж дахэ къызэзынэкӀым и насыпщ. Зэхуэдэкъым «дуней уцӀэпӀу щытащ» жыхуалэмрэ абырэ. Зэгупсысын хуей луэхуц ар.

НЭХУЩ Хъэжпагуэ.

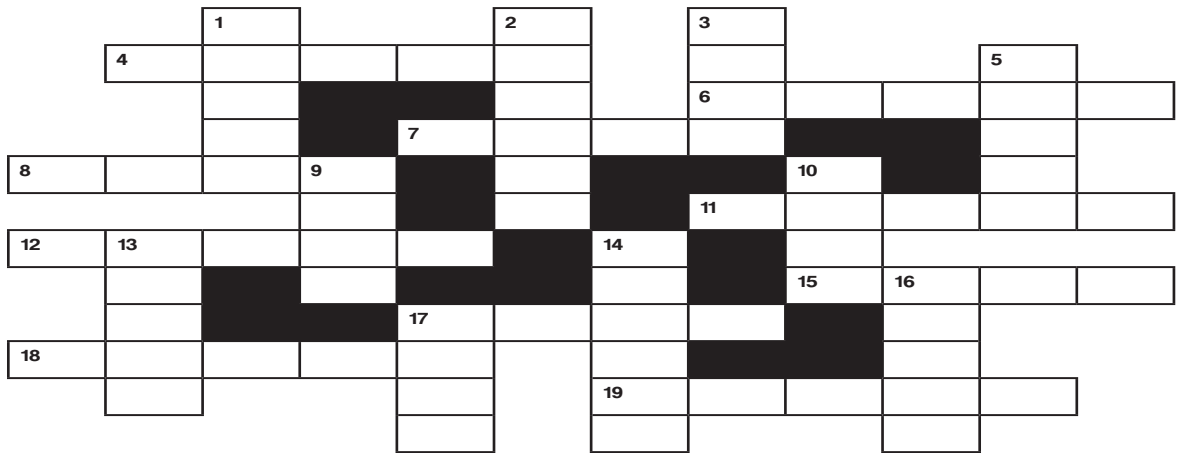
Псалъэзэблэдз

хуабэ щӀыплэм къыщыкӀыу.

ЕкӀуэкӀыу: 4. Зыгуэрэм и дзакӀэм къыгуэлгъэта Ӏыхъэ па-цӀэ цыкӀу. 6. Къуаргъым нэ ху-ащӀати, ... жиӀащ (псалъэж). 7. Тесыну къагъэсэбэп унӀэ-щӀэ лӀэужыгъуэ. 8. Зрагъэда-хуэ цыхубзхэм я тхъэкӀумэм иралъхъэ хъэпшып. 11. ГъуцӀ гъуэгуэм тету къэзыкӀухъ, цыху-хэр, хъэпшыпхэр къришэкӀыу. 12. Псылагъ куэдэ зырыхэтым

къыхэкӀкӀэ узыкӀуэцӀрымыплъыф хъэуа. 15. Мэлым къытращӀыкӀ цы шабэ, цы налгъэ псыгъуэ лӀэужыгъуэм къыхэкӀыкӀа щӀкӀ. 17. Зи лӀым зэпымычу тэху-щыхъ, фӀэнэ цыхубз. 18. Бжыны-бжыныху лъэпкъыгъуэм щыщ къэкӀыгъэ. 19. Тхъэвым кӀертӀоф, кхъуейлгъалгъэ, мыӀэрысэ, къи-нэмыщӀ хуэдэхэр дэлъу тебӀэкӀэ ягъажэ шхыныгъуэ.

Зэхэзылгъар **БИЦУ Жаннэщ.**

Шыщхъэулуэм и 27-м ди газетым тета псалъэзэблэдзым и жэуапхэр:

- ЕкӀуэкӀыу:** 3. Щыбын. 4. ЩӀасэщ. 7. ТӀэхъуа-лэщ. 8. Пхъу. 9. Ер. 10. Пхъурылгъур. 13. Щомыщ. 14. Гурышэ. **Къыхыу:** 1. Мыщэ. 2. Цауэ. 3. ЩыгъуыпщӀащ. 5. Щхъэрыуэ. 6. Къатыр. 11. Хъудыр. 12. Хуэ-рэ.

